

A MIGRÁNS GYERMEKEK INTEGRÁLÁSA ÉRDEKÉBEN HOZOTT INTÉZKEDÉSEK AZ EURÓPAI KÖZOKTATÁSI RENDSZEREKBEN

MAGYARORSZÁG

NEMZETI JELENTÉS– 2003/4

'A migráns gyermekek integrálása érdekében hozott intézkedések az európai közoktatási rendszerekben' című összehasonlító tanulmány alapjául az Eurydice internetes oldalán található nemzeti jelentések szolgáltak. A nemzeti jelentések azonos módon épülnek fel és négy fő fejezetre tagolódnak:

- 1.) A bevándorlás és demográfiai jellemzői**
- 2.) Oktatási támogatások a migráns gyermekek és családjuk számára**
- 3.) Interkulturális kezdeményezések az oktatásban**
- 4.) Értékelés, viták és közelgő reformok**

A felmérések elérhetők angol nyelven, illetve egyes országok esetében franciául.

1. A BEVÁNDORLÁSSAL KAPCSOLATOS DEFINÍCIÓK ÉS DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐK

1.1. Definíció és törvényi háttér

Az 1997. évi törvény a menedékjogról és a 2001. évi bevándorlási törvény nem határozza meg a „bevándorló” kifejezés pontos jelentését. Ezek a törvények a magyarországi tartózkodás jogcíme alapján definiálják a külföldi állampolgárokat. E meghatározások megtalálhatók a nemrég módosított közoktatási törvényben is¹. Ezen törvény 110. cikkének értelmében a következő állampolgárok esnek a tankötelezettség hatálya alá és jogosultak az ingyenes oktatásra, illetve a magyar társaikkal azonos pedagógiai és szociális juttatások igénybevételére:

- menekültek;
- menedékjogot kérők;
- átmenetileg Magyarországon menedéket kereső személyek²; (menedékesek)
- nemzetiségtől függetlenül minden bevándorló, aki rendelkezik legalább egy évre szóló engedéllyel vagy ún. humanitárius tartózkodási engedéllyel, ill. ha a tartózkodás ideje kevesebb, mint egy év, de meghaladja a 6 hónapot, a jogosítványt szülői kérelemre megadják.

1.2. Oktatáshoz való jog és egyéb támogatások

A közoktatási törvény vonatkozó cikkei nem csak teljes esélyegyenlőséget biztosítanak minden iskolaköteles korban lévő gyermeknek nemzetiségre, nemre, felekezeti hovatartozásra vagy speciális oktatási igényekre való tekintet nélkül, tiltva minden diszkriminációt, hanem külön kiterjesztik ezeket a jogosultságokat minden olyan gyermekre, aki legalább egy évre szóló, az idegenrendészeti hatóság által kiállított tartózkodási engedéllyel rendelkezik. A Magyarországra illegálisan bejutott gyermekeknek is joguk van az oktatáshoz, amennyiben menedékjog iránti kérelmet nyújtottak be.

1.3. Bevándorlási adatok

Magyarország az európai kontinens szívében helyezkedik el. Kelet és Nyugat közt meghúzódnó tranzitállomásként Nyugat-Európa egyfajta kapuja. A migrációs mozgás az elmúlt tíz évben lassú, de folyamatos növekedést mutat és mind az egymást követő bevándorlási hullámok, mind a bevándorlók származás szerinti összetétele világos összefüggést mutatnak a környező országokban lezajlott jelentős politikai és katonai konfliktusokkal, illetve belvillongásokkal (a romániai válság és a volt Jugoszlávia konfliktusai), valamint a távolabbi régiók hasonló eseményeivel (Közel-Kelet, Afganisztán).

A Magyarországra bevándorlók legjelentősebb csoportját a szomszédos országokból érkező kisebbségi magyarok alkotják. Zömük munkavállalás és/vagy letelepedés céljából érkezik az országba. A bevándorlók második jelentős csoportját a Nyugat-Ázsiából vagy a Közel-

¹ 1993 évi LXXIX törvény a közoktatásról a 2003-as módosítással a 2003/ LXI törvény alapján (Indoklás, 3-as, 6-os, 110-es cikk). A közoktatási törvénynek a migráns gyermekek oktatására vonatkozó rendelkezései teljességgel megfelelnek a Tanács 77/486/EGK irányelvének és egyéb ide vonatkozó közösségi irányelveknek.

² Átmenetileg védelem alatt álló személy az olyan csoporthoz tartozó egyén, amelynek tagjai katonai konfliktusok, polgárháború vagy etnikai összetűzések miatt, tömegesen menekültek el országukból vagy állandó lakhelyükről és akiknek feltételeesen és ideiglenesen nyújtanak menedéket Magyarország területén. Elvárható, hogy kiindulási pontjukra visszatérnek amint a menekülésüket kiváltó tényezők megszűntek. Jelen dokumentum keltekor Magyarországon nincs ebbe a kategóriába tartozó külföldi állampolgár.

Keletről érkezettek alkotják. Ezek a bevándorlók Magyarországot csupán tranzitországnak tekintik Nyugat-Európa felé. (Ez alól kivételt képeznek a kínai bevándorlók, akik vállalkozóként szeretnének tevékenykedni az országban). A bevándorlók fenti, második csoportjában nagy számban vannak a politikai menedékjogot kérők, akik közül a legtöbben illegálisan lépik át a magyar határokat.

2000 és 2003 között a menedékjogot kérők száma 25.874 fő volt, ebből 21.829 személy illegálisan lépett az országba. Az illetékes hatóságok fokozatosan szigorították a határellenőrzést, és egyéb intézkedéseket vezettek be. Ennek következtében határozottan visszaesett az illegális bevándorlás és következésképpen csökkent a Magyarországról kiutasított ("*refoulement*") külföldi állampolgárok száma. A kiutasítások száma a 2000 évi rekordmagasságú 19.645-ről 2003-ban 4.129-re csökkent. A legtöbb kiutasított személy román állampolgár volt. Érdemes megjegyezni ugyanakkor, hogy 2002 január 1-étől az Európai Unió területére történő belépéshez, eltörölték a román állampolgárok vízumkötelességét ami szintén jelentősen csökkentette az illegális bevándorlók számát. Ez a fejlemény jelentős hatással volt a menedékjogot kérők nemzetiségi összetételére is. 2002-től a menekültek túlnyomó részét iraki, afgán, iráni és más közel-keleti illetve nyugat-ázsiai állampolgárok teszik ki, akik a "*non-refoulement*" elv alapján nem küldhetők vissza az országukba.

1988 és 2003 október 31 között mintegy 8.000 ember kapott menedékjogot, ezek közül 2.400 volt kiskorú. A menekültek országon belüli földrajzi megoszlása egyben tükrözi a bevándorlási folyamatok sajátosságait. Budapesten illetve az Észak-Alföld és a Közép-Dunántúl területén a kiskorúak száma meghaladja az 500 főt, míg a Dunántúl nyugati részén mindössze 34 gyermeket regisztráltak.

Hivatalos előrejelzések szerint az ország EU-csatlakozása nyomán várhatóan folytatódik a munkavállalási céllal Magyarországra érkező külföldi állampolgárok számának növekedése. Ez érvényes mind az EU-tagországo kból, mind a harmadik országokból származó állampolgárokra. Ezt megerősíteni látszik az a tény, hogy a 2002 január 1-től, azaz a bevándorlásra vonatkozó új törvény³ hatályba lépésétől számított periódusban körülbelül 11.000 külföldi állampolgár folyamodott állandó tartózkodási engedélyért. Közülük 6.434-an adtak be kérvényt 2003-ban. 2000-ben 31.411, 2002-ben 37.151 személy adott be új kérvényt, illetve hosszabbítási kérelmet (amit általában egy évre adnak meg). 2003 novemberében a Magyar Köztársaságban legálisan, azaz állandó vagy ideiglenes tartózkodási engedéllyel élő külföldi állampolgárok száma 35.111 fő volt, ebből 3.467-fő 14 éven aluli gyermek volt.

2000 óta az Oktatási Minisztérium statisztikai szolgálata megkezdte a migráns gyermekek oktatásával kapcsolatos összehasonlító és elemző adatok módszeres gyűjtését. Az eredmények szerint az 1999/2000-es iskolai évben az általános iskolai oktatásban részesülő migráns gyerekek száma megközelítette a 3.700-at, a középiskolai oktatásban résztvevőké pedig a 3.500-at. Ez a teljes iskolai népesség 0,4 illetve 0,9 %-át tette ki. Egyes iskolákban, illetve osztályokban a migráns gyermekek aránya megközelítette a 20%-ot. Az adatok a közoktatásban résztvevő migráns gyermekek számában országszerte lassú, de stabil növekedést mutatnak (ld. a mellékelt táblázatot).

³ Az új bevándorlási törvény teljes összhangban van a közösségi szabályozásokkal a bevándorlók jogi státuszáról szóló definíciót és tartózkodásuk körülményeit illetően.

2. INTÉZKEDÉSEK A MIGRÁNS GYERMEKEK ÉS CSALÁDJUK SZÁMÁRA JUTTATHATÓ OKTATÁSI TÁMOGATÁSOKRÓL

2.1. Befogadás és tanácsadás

A közoktatási törvény alapján (111. cikk), a szülő vagy eltartó kérelmére, a tartózkodási engedély, s a korábbi iskolai előmenetelről szóló bizonyítvány bemutatása alapján, az érintett iskola igazgatója jogosult döntést hozni a bevándorló gyermek felvételéről. Ő dönt továbbá a felvétel konkrét feltételeiről (évfolyam, osztály, stb.). Abban az esetben, ha az igazgató nem tudja megítélni a korábbi bizonyítvány egyenértékűségét, az oktatási miniszterhez, vagy szakképzés esetén a vonatkozó ágazati minisztériumához kell fordulnia.

Az Oktatási Minisztérium a közelmúltban többnyelvű internetes portált (www.migrans.edu.hu), nyitott, amelyen a migráns gyerekek és szülei hasznos információkat találhatnak a magyarországi tanulási lehetőségekről. A portál jelenleg szerkesztés alatt áll, és még nem nyerte el végleges formáját. Folyamatos fejlesztését tervezik.

A Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal (BÁH), speciális 'iskolalátogatási engedélyt' adhat ki menekült vagy politikai menedéjogot kért gyermekeknek annak érdekében hogy megkönnyítse számukra az iskolaközösségbe való bejutást.

2.2. Beilleszkedés az iskolai oktatásba

Jelenleg fejlesztés alatt áll egy speciális pedagógiai program a migráns gyermekek számára. A program a 2004/05-ös iskolai évtől válik kötelezővé (lásd 4. rész). Mindeztidáig a közoktatási törvény általános keretei megfelelő útmutatásnak bizonyultak az iskolafenntartók és a pedagógusok számára, hogy sikeresen megfeleljenek a migráns gyermekek különleges oktatási igényeinek.

2.3. Az anyanyelv, a kultúra és vallás támogatása

A közoktatási törvény biztosítja a kisebbségi gyerekek anyanyelven történő tanuláshoz való jogát⁴. Ez vonatkozik az örmény, bolgár, horvát, német, görög, lengyel, roma, román, ruszin, szerb, szlovák, szlovén és ukrán kisebbségekre. A fenti törvény rendelkezéseinek megfelelően az évek folyamán óvodai -, általános- és középiskolai szinteken az intézmények kiterjedt hálózata jött létre abból a célból, hogy minden nagyobb etnikai közösség élhessen az anyanyelvi oktatáshoz való jogával. Az oktatásban résztvevők mintegy 5,7 %-a kezdte meg tanulmányait ezekben a 'kisebbségi' iskolákban a 2003/04-es tanévben.

Az 1998/99-ben hatályba lépett Nemzeti Alaptanterv vonatkozó rendelkezéseinek alapján az Oktatási Minisztérium speciális pedagógiai programokat bocsátott ki a nemzeti és etnikai kisebbségek gyermekeinek oktatásáról. Ezen pedagógiai programok értelmében, noha a tanulók minden fő tantárgyat anyanyelvükön tanulnak, segítséget kapnak a magyar nyelv elsajátításához is. Ennek érdekében különleges oktatási segédanyagok (tantervek, tankönyvek, módszertani segédletek, stb.) készültek. A tanárképző intézmények hasonlóképpen speciális kurzusokat indítottak a kisebbségi oktatásban résztvevő jövőbeli tanárok képzése céljából.

A pedagógiai irányelv első részének („általános rendelkezések”, az oktatási miniszter 32/1997 (XI.5.) sz. rendeletének 2. melléklete) a nemzeti és etnikai kisebbségekre vonatkozó fejezete az alábbiakat tartalmazza: „Az etnikai kisebbségi iskolai nevelés és oktatás segítséget nyújt a

⁴ Az 1993-as LXXVII számú törvény a nemzeti kisebbségek jogairól a bevezetőben külön kiemeli az etnikai kisebbségek jogát az anyanyelvi oktatáshoz.

tanulóknak az adott etnikai kisebbséghez való tartozás azonosságtudatának kialakításában, megőrzésében és fejlesztésében...”.

2.4. A mindennapi iskolai életbe való beilleszkedés

Nincsenek speciális szabályok, amelyek a mindennapi iskolai életbe történő beilleszkedés elősegítése szempontjából (pl. iskolai étkeztetésben sajátos étkezési szokásoknak megfelelő étrend, vallási- és kulturális ünnepek beiktatása, stb.) figyelembe veszik a migráns gyermekek kulturális és felekezeti hovatartozásukból fakadó igényeit

2.5. Az iskolai szolgáltatásokhoz és különleges pénzügyi támogatásokhoz való hozzájutás

A közoktatási törvény közelmúltban történt módosításának eredményeképpen minden nem magyar állampolgár aki a nevezett törvény 110-es cikkében (lásd 1.1 rész) meghatározott feltételeknek megfelel, mindenben jogosult a magyar állampolgárokat is megillető iskolai, oktatási és különleges szolgáltatásokra. Ide tartozik például az utazási bérlet, a fizetett iskolai étkeztetés, az órarenden kívüli elfoglaltságokban való részvétel, stb. 2004 szeptemberétől kiegészítő normatív támogatást kapnak az állami költségvetésből azok az önkormányzatok, amelyek nem magyar-ajkú migráns munkavállalók gyermekeit felveszik az általuk fenntartott iskolákba.

Külön cikk vonatkozik az iskolaköteles korban lévő menekült vagy politikai menedékkjogot kért gyerekekre a 25/1998 számú Kormányrendeletben. Ennek értelmében külön juttatás illeti meg a BÁH-tól ezeket az iskoláskorú, a menedékkjogot már elnyert, vagy azért folyamodó gyermekeket. Ez a juttatás téríti meg az iskolafenntartók extra költségeit az általános iskola alsó és felső osztályaiban (ISCED 1,2), beleértve a tankönyvvásárlást, a felmerülő utazási költségeket, iskolai étkeztetéseket, stb. A menedékkjogért folyamodó kérésére a BÁH finanszírozhatja a gimnáziumi vagy szakképzési oktatás költségeit is.

2.6. Nyelvoktatás szülőknek és családoknak

A szülők és családok számára szervezett nyelvoktatás nem tartozik a kötelező oktatás szervezett kereteibe.

2.7. Tájékoztató szülőknek

Nincsenek speciális rendelkezések (mint például tolmács alkalmazása) a migráns gyermekek szüleinek általános-, és a gyermekek iskolai tevékenységéről történő tájékoztatására.

3. INTERKULTURÁLIS KEZDEMÉNYEZÉSEK KIEMELT SZEREPE AZ OKTATÁSBAN

3.1. Tanterv és iskolai tevékenységek

Az 1998/99-es tanév óta hatályos Nemzeti Alaptanterv arra ösztönzi az iskolákat és a tanárokat, hogy az olyan tárgyak, mint a történelem, földrajz, művészetek, élő nyelvek, környezetismeret tanítása során kreatív és önálló szellemben tudatosítsák a diákokban, hogy a magyar kultúra és történelem az európai kultúra és történelem szerves része. A tanulókat ezen felül más népek kultúrájának a megismerésére és elfogadására ösztönzik. A 2001-ben bevezetett ún. kerettanterv szintén ezen a pedagógiai célok, elérését szorgalmazza különböző tantárgyak oktatása révén.

3.2. Tanárképzés

Az interkulturális oktatás szerves része mind a pedagógus alap, mind a továbbképzésnek, noha az ilyen jellegű képzés biztosítása nem kötelező. Igény esetén a tanártovábbképzés szervezői szabadon indíthatnak interkulturális tanfolyamokat.

4. ÉRTÉKELÉS, VITÁK ÉS KÖZELGŐ REFORMOK

Gyümölcsöző párbeszéd indult el a migráns gyermekekkel foglalkozó pedagógusok között a növekvő számú migráns tanuló felvételének a pedagógiai és tanítási folyamatra gyakorolt átfogó hatásairól. A pedagógiai szaklapokban, különböző újságokban nyomon követhető nyilvános viták megkülönböztetett figyelmet szentelnek, a nyelvtanítás elméletének, gyakorlatának és módszertanának, az interkulturális nevelésnek és a nem-magyarajkú migráns gyermekek társadalmi és kulturális integrációjának. Több a menekülteket segítő civil szervezet is aktívan támogatja a menekült gyerekek és felnőttek oktatásának ügyét, és felhívta a figyelmet több humanitárius-és pedagógiai problémára, nem utolsósorban a finanszírozás fontosságára.

2001-ben az Oktatási Minisztérium felmérést végzett a migráns gyermekek oktatásának általános magyarországi állapotáról, figyelembe véve minden gyakorlati és elméleti szempontot, valamint a nem magyar-ajkú tanulók nyelvi és kulturális integrációját.

A felmérés tanulságai 2003 közepén az Oktatási Minisztérium által kibocsátott részletes munkaprogram elfogadásához, valamint a migráns gyerekek oktatásával kapcsolatos tevékenységet koordináló tárcaközi koordináló testület felállításához vezettek. A bizottság háromhavonta ülésezik információ- és tapasztalatsere céljából, együttműködve a tevékenységek koordinálásában a Belügyminisztérium által korábban felállított, a menekültek kulturális és társadalmi integrációját segíteni kívánó bizottsággal. A koordinációs testület (Munkacsoport) az oktatás alágazatok, az érintett tárcák, civilszervezetek képviselőiből, gyakorló pedagógusokból és oktatáskutatókból áll. Titkársági teendőit az Oktatási Minisztérium Európai Együttműködési és Tervezési Főcsoportja látja el.

A közelmúltban módosított közoktatási törvény (110-ik cikk 8. pont) felhatalmazza az Oktatási Minisztériumot, hogy speciális pedagógiai programmal kiadásával segítse a migráns gyerekek oktatását. A Minisztérium Közoktatás-fejlesztési Főosztálya felel az új program kidolgozásáért. A tervek szerint 2004 szeptemberére elkészül a pedagógiai program. Hasonló speciális tanár továbbképzési kurzusok kidolgozása is naprenden van. A tanárképzésben is megfelelő speciális kurzusok indításáról is születtek elképzelések.

Melléklet

A 2002/2003-as tanévben a magyar közoktatási rendszerben tanuló migráns gyermekek

		Szintek																			Összesen	
		ISCED 0	Alsó tagozat (ISCED 1)							Felső tagozat (ISCED 2)				Gimnázium, Szakközép- és Szakiskolák (ISCED 3)				Felsőfokú képzési formák (ISCED 4)				
			Óvoda	E1	E2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15		16
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19		
A közoktatásban tanuló migráns gyermekek teljes létszáma		1554	5	4	678	611	581	607	685	667	674	670	1108	1058	1167	913	1096	606	78		12762	
A magyarországi kisebbségekhez tartozó gyermekek száma (s04+s05+...+s11)		875	4	4	360	320	345	357	424	422	416	433	876	817	908	690	961	555	65		8832	
Amelyből ...	Ukrajnából	100		1	44	45	54	59	86	67	83	82	152	171	167	178	183	62	10		1544	
	Romániából	351	3	2	193	166	178	190	223	235	218	236	328	255	369	234	549	380	43		4153	
	Szerbia és Montenegróból	65	1	1	28	43	34	38	41	46	47	37	138	131	164	132	40	15	7		1008	
	Szlovákiából	8			5	4	4	5	6	13	13	10	138	144	126	60	128	86	1		751	
	Szlovéniából	3			1	1			1				5	7	3	1	1				23	
	Horvátországból	9			2	4	4	3	3	2	2	3	10	10	7	3	3				65	
	EU tagállamokból	104			39	31	35	34	34	22	23	20	12	17	23	16	15	5	1		431	
	Más országokból	235			48	26	36	28	30	37	30	45	93	82	49	66	42	7	3		857	
	A nem magyarországi kisebbségekhez tartozó gyermekek száma			679	1		318	291	236	250	261	245	258	237	232	241	259	223	135	51	13	
	Amelyből ...	EU tagállamokból	146			83	64	54	52	51	52	55	44	28	37	50	44	31	21	2		814
Más országokból		533	1		235	227	182	198	210	193	203	193	204	204	209	179	104	30	11		3116	

E1, E2 = felkészítő kurzusok speciális oktatási igényű gyermekek számára

Forrás: Oktatási Minisztérium, Statisztikai Osztály